

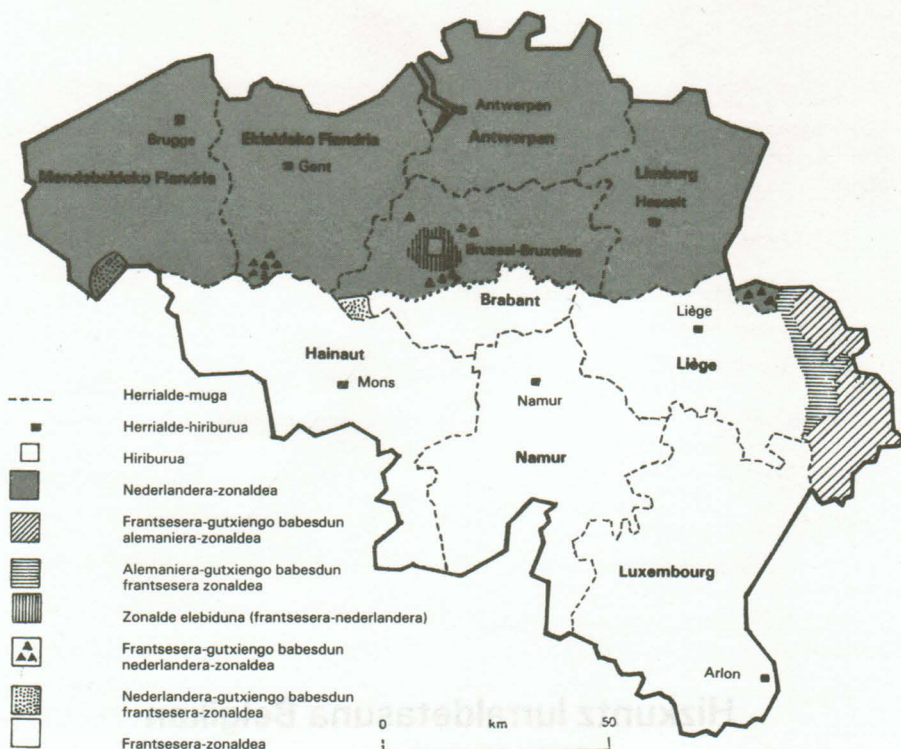
Hizkuntz lurraldetasuna Belgikan

Flandretarrek Belgika Estatu barruan nederlandarren alde eraman duten borroka luzea, miresgarri gertatzen da alde askotatik. Jokabide iraunkor nekagaitz horretan agertzen bait da, nabarmen, herri baten esnatzea eta suspertzea. Politikaren eta ekonomiaren mailan oso garbiki, jakina: Flandriak gaur (1984ean zehazkiago), eta Brusel kontutan hartu gabe, Belgikako BPG delakoaren % 57,9 sortzen du; industri esportazioaren alorrean % 77,9 Flandriari dagokiolarik (1986).

Flandretarrek, halere, ez dute «geroko gero»tan utzi beren naziotasunaren indarketa (eta flandretar abertzaletasunean hizkuntza da habe nagusia). Flandriaren suspertuntzan alferrik bila daiteke ekonomikaria teknokratiko merkerik. Alor guztietan, Belgika modernoaren eta bikunaren eragile nagusia, *Flandria* izan da.

Gure helburua ez da, noski, gaur eta hementxe, Flandriaren pizkunde hori bertatik bertara jarraitzea. Gure orrialde hauetan, eta soziolinguistikari dagokionez, hauxe aztertuko dugu bakarrik: Belgikan mamitu den *lurraldetasun-mota*.

«Flandretarrek ez dute «geroko gero»tan utzi beren naziotasunaren indarketa eta flandretar abertzaletasunean hizkuntza da habe nagusia»

HIZKUNTZ ZONALDEAK.

Elebidunak Belgikan

«Belgikar Estatua elebiduna izanik ere, belgikar hiritarrak ez dira beren eguneroko bizimoduan batere elebidunak»

Belgika Estatua elebiduna da. Nederlandera mintzo da gehiengo: % 59,4; 5.888.000 biztanle. Eta frantses gutxiengo: % 40,0; 3.960.000 biztanle (1986). Hiru hizkuntza ofizial daude Belgikan, egia esan; Ekialdean, Eupen-Malmedy inguruan, 65.000 belgikarren ama-hizkuntza, alemaniera bait da (% 0,62).

Ohar garrantzitsu bat egin behar da: belgikar Estatua elebiduna izanik ere, belgikar hiritarrak ez dira beren eguneroko bizimoduan batere elebidunak. (Gauza bera gertatzen da, bidenabar esateko, Suitzan eta Suomi-Finlandian).

Waloniarrek bereziki oso elebakarrak dira, are jakintza-
ren mailan ere: waloniarrek ez dakite askotan frantsesez
baizik, eta dakitelariz ere ez dute bakanka baizik erabil-
tzen:

A) Elebitasuna Walonian (ehunekotan)

	1866	1930	1947
Hainaut	2,1	5,7	7,4
Liège	3,0	5,2	7,7
Luxembourg	0,2	0,8	2,6
Namur	0,6	1,8	4,4

Benetan esan daiteke Walonia elebakarra dela, eta beti
izan dela.

Flandretarren artean, aldiz, maila apalean bada ere, mol-
datzeko moduan bederen, batzuk badakite frantsesez, be-
ren artean sekula erabiltzen ez badute ere:

*«Belgikako
elebidunak
Bruselen aurkitzen
dira»*

B) Elebitasuna Flandrian (ehunekotan)

	1866	1930	1947
Antwerpen	6,3	13,4	18,2
Mendeb. Flandria	7,6	15,7	22,2
Ekiald. Flandria	6,5	12,0	17,0
Limburg	6,5	9,1	12,4

Datu zehatzik ez badago ere, elebitasun hau jaitsi egin
dela pentsa daiteke; eta nederlanderaren nagusigoa haz-
korra dela.

Belgikako elebidunak Bruselen aurkitzen dira:

C) Elebitasuna Bruselen (ehunekotan)

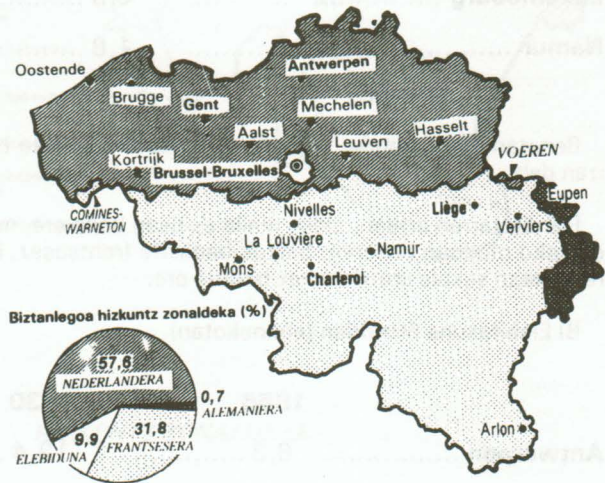
	1866	1930	1947
Brusel hiria	23,5	36,9	42,7

Gaur egun bruseldarren erditsua bide da elebiduna no-la-hala.

Zifra horietan nabarmen agertzen da frantsesaren gaintasuna: oso waloniar gutxik daki nederlandera, baina flandretar gehixeagok daki frantsesez. Baina urrun gaude "elebitza orokor" famatu horretatik. Ez da egia belgikarrak elebidunak direnik. Belgikarrak eguneroko bizieran batez ere, *elebakarrak* dira: nahiz batzuk, gutxik, funtzionalki, bigarren hizkuntza jakin. Bruselen, dena dela, gaur egun frantsesa da gehienik *erabiltzen* den hizkuntza.

Aurrerago mintzatuko gara "errazpidedun udalez".

«Ez da egia belgikarrak elebidunak direnik. Belgikarrak eguneroko bizieran batez ere, *elebakarrak* dira: nahiz batzuk, gutxik, funtzionalki, bigarren hizkuntza jakin»

LURRALDE NAGUSIAK.

Eskubide pertsonalen emaitzak

Joan den mendeko Belgikan 'elebitasuna' zegoen teoriar, eskubide pertsonalak, 'askatasun osoa' itxuraz. «De facto» Belgika hura frankofonoa zen, belgikar Congo kolonialean garbi agertu den bezala. Belgikako burgesia frankofonoa zen. eta berak sortu eta kontrolatzen zuen Estatu ere bai. Ehun urtez flandretarrak "bigarren mailako" komunitatea izan ziren.

Pertsonatasunaren araberrako sistemak, frantsesaren garaipena zekarren Flandrian, nederlandarren kaltetan. Holandan, ordea, hau garbi ikusten zen, hizkuntza berberak (nederlanderrak, alegia) Estatu osoan zirauen sendo.

Eman ditugun elebitasunari buruzko zifretan somatzen denez, frantsesez bizi ziren flandretarrak ere bazeuden, burgeskumeak hain zuzen: 1947ko Erroldan nabarmen agertu zenez:

Antwerpen	29.938	frantsesdun	(egunkaria eta guzti).
Gent	19.431	' '	(Unibertsitatearen eraginez, hein batez)
Ronse	7.952	' '	
Brugge	3.094	' '	

Elebitasun ofizialak, bestela esanda, diglosi aldi iragan-kor baten buruan, hizkuntza nagusiaren elebakartasunera zerman Flandria.

Flandretar abertzaleek garbiki ulertu zuten hau. Eta horren ondorioz, flandretar mugimendu osoak, Kas Deprez irakasleak idatzi duen bezala, elebitasun utopikoen kontrako borroka etengabea burutu du aspergaitz. Quebecarrekin baino lehenago konprenitu zuten flandretarrek: «lurraldetasuna ala hil».

*«Belgikako
burgesia
frankofonoa zen
eta berak sortu eta
kontrolatzen zuen
Estatua ere bai»*

Bruselgo hizkuntz egoeraren bilakaeran ikusi zuten flandretarrek errazkeriekin hausteko beharra:

	Nederlandera	Frantsesa	Elebidunak
1866	46,2	19,3	31,7
1880	42,0	23,2	26,2
1890	29,6	20,7	44,7
1900	25,5	22,3	42,8
1910	23,2	27,1	40,8
1920	16,4	31,6	46,7
1930	14,3	37,1	42,7

Nederlandun elebakarrak behera doaz, eta frantseseko elebakarrak gora: nahiz erditsuan gelditurik agertu, itxuraz bederen.

Bruselgo udalerriak (19 udalerri dira 1954ez geroztik, lehenago 16 izan ondoren) mende honetan barrena pasa dira frantsesera:

1910 (3): Eselen, Sint Gillis, Schaerbeek.

1920 (3): Brusel (hirigunea), Ukkle, Watermael.

1930 (3): Auderghem, Woluwe (biak: St.L. eta St.P.)

Esan beharrik ez dago: dirudunen auzoak daude barne (Eselen, Erdia, Ukkel).

Hori gelditzeko bide bakar bat: lurraldetasuna. Eta horrela mamitu ziren 1932ko hizkuntz legeak.

*«Joan den
mendeko Belgikan
'elebitasuna'
zegoen teorian,
eskubide
pertsonalak,
'askatasun osoa'
itxuraz. «De
facto» Belgika
hura frankofonoa
zen, belgikar
Congo
kolonialean garbi
agertu den
bezala»*

1932ko Hizkuntz Legeak

Esan dugunez, haseratik beretik konprenitu zuten flandretarrek «elebitasun orekatua», «elebikuntza orokorra», «lurralde berean bi hizkuntzaren hazkunde baketsua», eta antzekoak, ipuinak zirela. Zehazkiago mintzatzekotan, nederlandera suntsierara eramango zuten aitzakiak besterik ez zirela. Hizkuntza bat salbatzekotan, ulertu zuten, *erabilpen-lurraldearen elebakartasuna* behar da. Ez dago bi biderik.

Eta horretara, 1932z geroztik (lehenagotik ere bai, egia esateko, baina ez horren deliberatuki) Belgikaren erdibiketara jo zuten, helburua garbi jarritz: lurraldetasuna gidari, Flandria nederlandera hutsez ari izango zen; eta Walonia, frantses hutsez. Brusel bakarrik, hiriburua zelako, salbuespen gisa, elebitasunean ari izango zen, hiztunen eskubide pertsonalen errespetuan. Horixe izan zen Belgikak hautatu zuen glotopolitika.

Hamabostaldi historiko batean, bi alor nagusiren antolakuntza zehaztu zen:

1. **Administrazioa** (1932-VI-28ko legea);

2. **Irakaskuntza** (1932-VII-14eko legea).

Bi sailkabide legeztatu ziren, zein bere alorrerako:

1. — Udalerrri bateko *gutxiengoak* % 30era iritsiz gero, *elebitasuna* gidari *lekuko administrazioan* (pertsonatasuna gidari, hitz batez, gutxiengo hori nabaria izatekotan). Gu-

txiengoa koxkorra, *txikia*, izanez gero (% 30 baino *gutxiagoa*), gehiengoa nagusi, eta *administrazio osoa* gehiengoaren *hizkuntzaz*. *Lurraldetasuna* gidari, hitz batez, *gutxiengo* txiekiek eskubideak oro galtzen zituztelarik.

2. — Bide beretik, udalerri bateko *gutxiengoak* % 20ra iritsiz gero, elebitasuna *irakaskuntzaren* alorrean (*pertsonatasuna* gidari). Gurasoen esku haurraren *irakaskuntz* hizkuntza. Baina *gutxiengoa txikia* izanez gero (% 20 baino *gutxiago* oraingoan), eskola ofizial bakarra *gehiengoaren hizkuntzaz*. *Lurraldetasuna*, beraz. (*Irakaskuntza* hori, bidenabar esateko, lehenengo eta bigarren mailako ikasgutan).

Bruselen, berriz, bai *Administrazio* lokala eta bai lehenengo bi mailetako eskolak, *pertsonatasunaren* arabera. Eskola-mota gurasoek hautatuko dute eta udal-administratioarekiko harremanetan, hiritarrek hautatuko dute harreman-hizkuntza hori.

Sailkapen-eskala desberdina izanik ere (muga % 8an bait dago) hauxe izan da Suomin erabili den erizpide-mota: eroldako emaitzen arabera (Suitzan ez, jakina).

Gutxiengoek, hitz batez (% 15 eman dezagun) *asimilatze*ko *beste biderik* ez zeukaten; ez umeentzako eskolarik zuten, eta ez udal-harremanetarako eskubiderik ere. Eta *flandretar* abertzaleek askikotzat jo zuten eskala hori.

Hizkuntz mugak, beraz, hasierako urrats honetan, Suomin diren bezala, hamar urtetan behin egiten zen eroldaren ondorio izanik, *aldakorrak* ziren: posible zen, 1932ko legeen arabera, *flandretar* herri bat, eman dezagun, *hizkuntz* aldakuntzen ondorioz, *elebidun* bihurtzea; are *frantses* hutsera aldatzea.

Hots, Eroidako emaitzetan agertu zenez (1947ko emaitzak, horregatik 1954era arte ez ziren kaleratu), galdeketa erantzuten zuten hiritarrek, beren *jarreraren* arabera erantzuten zuten; eta *ez benetako erabilpenaren* arabera. Faktore politikoek, esate baterako pisu handia zuten: "flandretarra = nazia" sasi-berdinketak, adibidez. Edingengo hiritarrek (fr. Enghien), egia borobilaren kontra, *frantsesez* mintzatzea markaturik utzi zuten; *Flandriak*, horrela, *beste* herri bat galduz.

Eroidaren kontrako joera azkartuz joan zen; eta *flandretarrak* Eroida kentzeko ahaleginetan hasi ziren. Suitzan egin den bezala, *Flandriaren* eta *Waloniaren* arteko muga *aldakaitz* nahi zuten, *hizkuntza* bakoitzari dagokion lurraldea ere betirako finkatuz. Eta horrela zedarritutako bi eskualdeotan, *hizkuntz lurraldetasuna* hertsiki aplikatu, eta alor publikoetan bederen *elebakartasuna* legeztatu.

«Elebitasun
ofizialak diglosi
aldi iragankor
baten buruan,
hizkuntza
nagusiaren
(frantsesaren)
elebakartasunera
zeraman
Flandria»

Maixeaketen lotsarik gabe, *multzoaren* eskubideak *gizabanakoaren* eskubideen *gainetik* ezarri nahi zituzten (Suitzan bezala). Flandrian nederlandera, eta Walonian frantsesez. Eta kitto.

Dialektoen egoeraz ez dugu hemen ezer esango. Puntu-txo hau bakarrik gogoraraziko: Flandriako hizkera herri-koiak, 'flamenkerak' nolabait esateko, oso bizirik zeudela (eta daudela); Waloniako dialekto erromanikoak, aldiz, galdutzat eman daitezkeelarik.

Erroldaren hizkuntz atala, horrela («le volet linguistique» delakoa), ezeztatu egin zen (1961).

Eta Flandriarren eta Waloniaren arteko muga 'aldakaitza' finkatzekotan («clichage de la frontière linguistique» delakoa), jakitun-batzorde bat sortu zen, «Harmel Batzordea»; beronek, ikerkuntza sakon baten ondoren, muga non zen erabaki zezan.

Eta 1962ko Azaroaren 8ko legeaz finkatu zen muga ofizial hori. Tirabirak izan ziren barruti batzuetan. Ekialdean, batez ere, istilua sortu zen Voeren-en (fr. Fourons). Eta aurrerago ere honetaz mintzatu beharko dugu.

Erizpidea aurrera atera zuten flandretar abertzaleek: pertsona-eskubideak alde batera utzi; eta giza multzo batek bere osotasunari eusteko eskubidea bermatu zen. Lurraldetasuna, hitz batez.

Aski ote zen, ordea, 1932ko legeak finkatutako bi alorretan *bakarrik* lurraldetasun hori bermatzea? Garai hartan haxe finkatu bait zen: a) administrazioako *zerbitzu*-hizkuntza; b) 1. eta 2. mailako irakaskuntza. Hori aski, hala aurrerago joan behar ote zen?

Baietz erabaki zuten flandretarrek. Eta *Unibertsitatearen* alorrera jo zuten (Gent-en irekitako bide beretik); eta segidan *ekonomiaren* munduan sartu ziren.

Gogora dezagun laburki, halere, xehetasun-pare bat.

Zuzenbidea eta Armada

1935ean lege bat atera zen *Tribunalen* hizkuntz erabilpenaz. Waloniakoek frantsesez egin beharko zuten bezalaxe, Flandriakoek nederlandera hutsez lan egin beharko zuten aurrerantzean; epaitutako *pertsonen* hizkuntza zeinnahi izanik ere. Alor honetan ere lurraldea gailen. Bruselgo tribunalak, bide beretik, lurraldea bezala, elebidunak.

«Hizkuntz mugak
hasierako urrats
honetan, Suomin
diren bezala,
hamar urtetan
behin egiten zen
erroldaren
ondorio izanik,
aldakorrak ziren:
posible zen,
1932ko legeen
arabera,
flandretar herri
bat, eman
dezagun, hizkuntz
aldakuntzen
ondorioz, elebidun
bihurtzea; are
frantses hutsera
aldatzea»

Handik hiru urtetara, 1938an, *Armada*ren alorra arautze-
ra pasa ziren. Aurrerantzean, soldadutzako 'instrukzio'-al-
dia, osoki, soldaduaren *ama-hizkuntza* egin beharko zen;
armada-unitateak hizkuntzaren arabera moldatuz, eta
agintariek ere lurraldeko hizkuntza bakarrik erabiliz. Agin-
te-hizkuntzaren arazo hau izan zen luzaz flandretar aber-
tzaleen helburua. Nederlandera, beraz, 1938an lehen aldiz
Belgikako historian, aginte militarren hizkuntza ere bihurtu
zen.

Belgikako *Irrati-Telebista*, bestetik, bitan zatitu zen
1960an: nahasketarik ez, eta bi sare paralelo antolatu zi-
ren, goitik behera, biok zein bere hizkuntzaz soilki ari.

Unibertsitate frankofonoen arazoa

Mende-hasieratik zegoen zintzilik Flandriako frantses
unibertsitateen arazo hau (Gent, Leuven). Noiz arte?

Gent-eko Unibertsitatearen nederlanderatzearen prozesu
zaila 1930eko hamarkadan hasi zen; eta gerra dela-eta, bi
hamarkadaz luzatu zen, azkenean *Gent*-eko Unibertsitatea
nederlandera hutsez ibili arte. Baina tentsio gaitzak gaindi-
tu ondoren. Adibide bakar bat ematekotan, Paul
Hymans-ek, Holandako Unibertsitatean ezelako arazorik
somatu ez arren, *Gent*-ekoa nederlanderatzeako proiektua
«zientzi bandalokeria»tzat salatu zuen...

Hogeitamar urte beranduago *Leuven*-go unibertsitatea-
ren arazoa gauzatu zen (teorian bederen, hau elebiduna
zen 1935az geroztik; baina *Leuven* lurraldea, Flandrian da-
goenez elebakarra da). Maiz kontatuak izan diren estiluen
ondoren, frantseseko lerro guztiak *Ottignies*-era aldatu
ziren 1968an (Waloniara, alegia). «*Louvain-la-Neuve*» be-
rria frantses hutsez ari da geroztik, eta *Leuven* zaharra ne-
derlandera hutsez.

Eta txanda orduan *Bruselgo* Unibertsitateari iritsi zi-
tzaion. 1834ean frantses hutsez sortua (ULB), ez zen lu-
rraldearen hizkuntz egoera betetzen (*Brusel* elebiduna bait
da). Teorian bazegoen, 1935az geroztik nederlanderazko
adar ahul bat. Baina hori aski ez zela-eta, «*Vrije Univer-
siteit Brussel*» osoa eraiki zen, simetria bilatuz. Eta 1970az
geroztik bikoitza da *Bruselgo* Unibertsitatea: bata neder-
landera hutsez, bestea frantses hutsez.

«*Hizkuntza bat
salbatzekotan
erabilpen-lurraldearen
elebakartasuna
behar da. Ez dago
bi biderik*»

«Erizpidea
aurrera atera
zuten flandretar
abertzaleek:
pertsona-eskubideak
alde batera utzi;
eta giza multzo
batek bere
osotasunari
eusteko eskubidea
bermatu zen.
Lurraldetasuna,
hitz batez»

Ekonomi munduaren hizkuntz arauketa

1973ko Irailean dekretu garrantzitsu bat kaleratu zuen «Flandriako Kultur Kontseiluak» (1970eko Konstituzioaren aldaketaz sortua; eta geroztik, 1980koan, «Flandriako Batzarrea» birbataiatua). Lege horren helburua garbi agertu zen legearen beraren testuan: «Flandriako ekonomi munduaren nederlanderatzea». Alegia, lantegietako, enpresetako eta lan-harremanetarako hizkuntz gorabeherak arautzea, lanpostuetarako froga-sistemak normaltzea, eta abar.

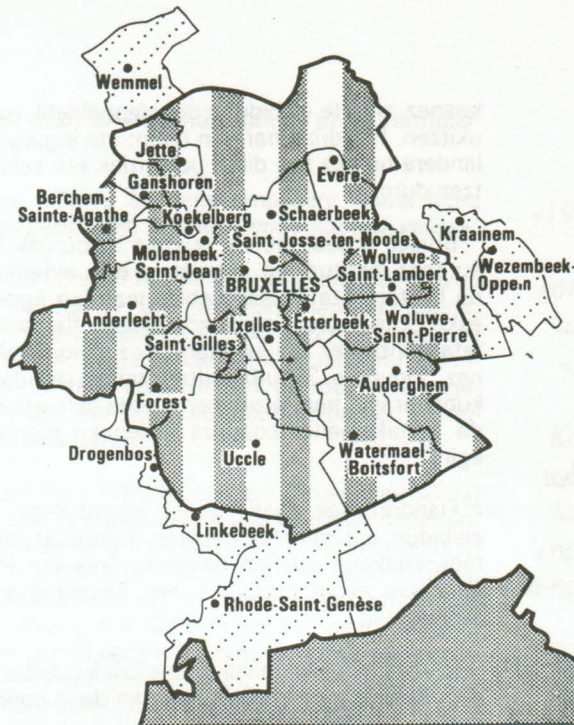
Erabaki horiek sendoturik gertatu dira 1980ko Konstituzioaren aldaketan (1980eko Uztailaren 17 eta 29ko legeak): Flandriako Kontseilu horrek, Gobernu Zentralaren interferentziarik gabe, «dekretuz legeztatuko du hizkuntzen erabilpena enpresen barruko harremanen alorrean; eta gauza bera egingo du legeak beterazten dituen Agirien eta gainerako dokumentuen alorrean».

Flandrian dauden enpresetan, hitz batez, are jatorriz yankiak direnetan ere (hanartean ingelesez gidatuak), nederlandera izango da hizkuntza bakarra, esparru honetan ere lurraldetasuna hertsiki aplikatuko delarik. Ugazaben eskubide 'pertsonalak'... kitto.

Brusel-go gorabeherak

Belgikako udalerri *guztiak*, legez, Walonian daude ala Flandrian daude. Hortaz, *lurraldetasuna* aplikatzen zaie de-nei (frantsesa zein nederlandera), kokaturik dauden *lurraldearen* arabera.

Salbuespen bakarra: «Brussel-Bruxelles», belgikar guttien hiriburua.

—	Zonalde-muga	—	Udalerrri-muga
[White box]	Nederlandera-zonaldea		
[Dotted box]	Frantsesera-gutxiengo babesdun nederlandera-zonaldea		
[Horizontal stripes box]	Brusel hiriburuko zonalde elebiduna		
[Vertical stripes box]	Frantsesera-zonaldea		

**BRUSEL HIRIBURUA (19 UDALERRIK OSATUA)
ETA INGURUKO 6 UDALERRI BEREZIAK («à facilités»).**

Brusel *elebiduna* da; eta bertan eskubide *pertsonalak* daude: bai udal-administrazioaren alorrean, bai irakaskuntzan, bai zuzenbide-instituzioetan; bai, jakina, *Estatuari* dagozkion elkarte eta bulego guztietan. Seinalazioa, bide beretik, *elebiduna* da Bruselen (Walonian eta Flandrian elebakarra den bezalaxe). Are gehiago: Bruselgo denda eta saltegi pribatueta ere, benetako *elebitasuna* dago: bezeroak bi hizkuntzetan mintzatzeko aukera du.

Noraino heltzen da Brusel, ordea? 1954eko aldakuntzez geroztik, Bruselek 19 udalerrri ditu. Eta mapan ikus daite-

keenez, uharte elebiduna da; Hegoaldetik ez bait du muga ukitzen. Flandrian barruan dago; eta inguru guztian nederlandera hutsez bizi diren udalerriek eta eskualdeek mugatzen dute.

Brusel, ordea, mundu guztiko hiriburuak bezala (areago europar instituzioen kokalekua den aldetik) etengabe ari da hazten. Eta Brusel elebidunean lan egiten duen jende asko, «de facto» inguruko udalerri flamenkoetan bizi da (eta frantsesez bizi askotan). Soziolinguistek aurkitu duteenez, inguruko 36 udalerrian nabaritzen da Bruselen hizkuntz eragin hori (etorkinen olatua dela-eta boskoiztu egin da bertako jende-kopurua azkeneko mendebetea). Zer egin?

«1935ean lege bat
atera zen
Tribunalen
hizkuntz
erabilpenaz.
Waloniakoek
frantsesez egin
beharko zuten
bezalaxe,
Flandriakoek
nederlandera
hutsez lan egin
beharko zuten
aurrerantzean;
epaitutako
pertsonen
hizkuntza zeinnahi
izanik ere»

Flandretarrek guztiz gogor jokatu dute: 19 udalerriok elebidun, *eta batere ez gehiago*. Eskubide pertsonal eta demokraziakeria guztien gainetik, Bruselen inguru guztian, *flandestar elebakartasuna* epaile. Ez bait dure frankofonoek aisa irentsi:

Inkesta soziolinguistiko ez-ofizialen bidez aurkitu duteenez, inguruko *sei* udalerri hauetan dago gaur frantsesa nagusi:

Linkebeek	%72	(frantsesdun)
Drogenbos	%69	' '
Kraainem	%64	' '
Wezembeek	%57	' '
Wemmel	%57	' '
Sint Genesius Rhode ...	%54	' '

Eta horietako frantsesdunen erreguak moldatzekotan asmatu zen «errazpidedun-udalerria» deritzon lege-mota («commune à facilités» frantsesez). Beroietan berezi egiten dira barnekaldeko *lan-hizkuntza* deritzona (lurraldetasuna salbatuz, beraz); eta kanpokalderako *zerbitzu-hizkuntza* deritzona (hein batez, eskubide pertsonalen ohoretan). Lehenengoa, barrukoa, *nederlandera* hutsa da: «Tout service local... utilise *exclusivement* la langue néerlandaise dans les services intérieurs» (23.Art., 1966-VII-18).

Bide beretik:

«24.Art.: Les services locaux...rédigent en néerlandais

et en français les avis, les communications et les formulaires destinés au public».

«25.Art.: Les mêmes services emploient, dans leurs rapports avec un particulier, la langue que l'intéressé utilise».

Baina legeaz sei udalerri horiek (sei dira; eta nekez izan daitezke zazpi edo hamar, etorkizunean) Flandrian daude, flandestarrak dira; eta irtenbide hori «momentuko errazpidea» besterik ez da. Ez dago 'olio-zeta' delakoaren hedakuntz arriskurik. Ez dago flandestarrek gorroto duten «gebiedsroof» delakorik (lur-lapurketa nederlandez). Lurraldetasuna bermaturik geratu da.

1989ko Urtarrilaren 12ko legean ere (Bruseli buruzkoa) eutsi egin zaio erizpide nagusiari; baina Bruselgo nederlandaradunak % 20 besterik ez izanik, ohizko 'parekotasunari' ezin eutsi; nahiz eta Bruselgo gobernu autonomoan, berdintasunari atxiki: «34.Art.: L'Exécutif est composé de cinq membres, élus par le Conseil en son sein. Outre le Président, il comprend deux membres du groupe linguistique français, et deux membres du groupe linguistique néerlandais du Conseil». Behin eta berriz: Brusel elebiduna da, eta belgikar guztien hiriburua.

Hizkuntz muga ondoko udalerrien arazoa

«Harmel Batzordeak» bere lana burututa, 'betirako' kokatu zuen Walonia eta Flandrian arteko muga (betirako praktikan, alegia).

HIZKUNTZ-ZONALDEEN ARTEKO MUGA.

«1973ko Irailean dekretu garrantzitsu bat kaleratu zuen «Flandriako Kultur Kontseiluak». Helburua: lantegietako, enpresetako eta lan-harremanetarako hizkuntz gorabeherak arautzea (nederlanderatzea), lanpostuetarako froga-sistemak normaltzea, eta abar»

87.450 biztanle pasa ziren Flandriatik Waloniara (202,84 km²), Mouscron-Comines eskualdean bereziki, Frantziako mugan bertan; eta beste 23.250 biztanle, alderantziz, Waloniatik Flandriara (149,77 km²). Trukaera honetan Flandriak galdu zuen, ikus daitekeenez.

Baina Waloniak 'galdu' zituen horien artean, Voeren-go sei herriskak zeuden (fr.«Les Fourons»), bertako 5.000 flandestarrak betirako famatu bihurtuko zirelarik.

Hizkuntz muga ofizial berri horretako 25 udalerritan, 'errazpideak' aitortu zitzaizkien gutxiengo osatzen zuten biztanleei. Horretara, «à facilités» horietako 12 udalerririlegeztatu ziren Flandria barruan (Brusel-en ondoko seieta bezala); eta beste 13 udalerriri, Walonia barruan hauek, flandestar gutxiengoari errazpideak onartzen zitzaizkielarik.

Hona hemen bi zerrendak:

Walonian

Ploegsteert
Warneton
Bas- Warneton
Comines
Houthem
Mouscron
Luigne
Herseaux
Dottignies
Flobecq
Marcq
Enghien
Petit- Enghien

gaurko
Voeren
(= Fouron)

Flandrian

Meses
Spierre
Helkijn
Ronse
Bever
Herstappe
Moelingen
' s- Gravenvoeren
St. Martens- Voeren
St. Pieters- Voeren
Teuven
Remersdaal

Flandriako azkeneko sei horietxek dira Fouron famatuak; geroztik udal bakar batetara bilduak.

25 udalerri horietan, beraz, *lan-hizkuntza, lurraldeari* dagokiona; *zerbitzu-hizkuntza, biak, pertsonatasunaren* bidetik.

Lanpostuetarako frogak, adibidez, nahitaez lurraldeko hizkuntzaz. Eskola, lurraldeko hizkuntzaz (nahiz, 'erraztasunak' direla-eta, gutxiengoaren hizkuntzazko eskolak, teoriarik bederen, posible izan: 16 gurasok eskatzea, eta hizkuntza horretako eskolarik hurbilena 4 kilometrotara egotea).

Administrazio etsaiaren jukutriak eta luzamenduak salbu (eta ba omen dago honelakorik han ere!) *posible* du gutxiengoak eskola batzuk bederen antolatzea. Fouronetan, esate baterako, frantsesezko eskola batzuk.

Konstituzio-aldaketak: 1970, 1980, 1988

Hirurak gertatu dira *hizkuntzaren alorreko arazoengatik*; berauen artean, Fouronetako arazoa gailen agertzen delarik.

Gakoa hau da: arrazoi desberdinengatik, belgikarrik gehienek gaur, flandestar abertzaleen ondotik (eta Renard waloniar sindikalista famatuaren bidetik) Belgikaren *federalizazioa* nahi dute. Eta federakuntzaren prozesua, hiru aldaketa nagusi horien bitartez, oso aurreratua dago.

Oso laburki:

1970: Bai frantses, bai flandestar 'komunitateek', kultur autonomia *osoa* jaso zuten. Handik hona Flandriako eta Waloniako bi Kontseiluek 'dekretuz' gobernatu dituzte bertako hizkuntz arloak.

1980: Bi komunitateen ahalmena indartu egin zen. Benetako parlamentu federal bana sortu ziren; eta berauek gobernu bana.

Hona hemen «konpetentzien zerrenda»:

1. — *Hizkuntz arazo guztiak*, irrati-telebista, Arte Ederrak, liburutegiak, erakustokiak ...

2. — '*Pertsona*'rekiko gaiak (alegia, *pertsonetikiko* haurreman zuzenean obratzen diren ekintzak oro: anbulategiak, osakidetza, famili arazoak, gazteriaren babesa ...

«Belgikako
udalerri guztiak,
legez, Walonian
daude ala
Flandrian daude.
Hortaz,
lurraldetasuna
aplikatzen zaie
denei (frantsesa
zein
nederlandera),
kokaturik dauden
lurraldearen
arabera.
Salbuespen
bakarra: Brusel,
belgikar guztien
hiriburua»

3. — 'Eskualde'-arazo mordo bat: urak, inguramen-
dua, etxebizitza, lurralde-antolaketa...

Bigarren gai-saila oso garrantzitsua da hizkuntzaren al-
detik, eta zehazkiago emango dugu: «Par matières *person-
nalisables* on entend tout ce qui concerne les activités ad-
ministratives qui, bien qu'elles ne soient pas de nature cul-
turelle, comportent néanmoins des *contacts personnels et
directs* entre les services publics et les personnes privées,
tels que les soins de santé et l'aide aux personnes, aux fa-
milles, aux immigrés, aux personnes âgées, aux handica-
pés, aux jeunes, ainsi que l'assistance post-pénitentiaire»
(H. Van Impe, 1984).

«Brusel etengabe
ari da hazten. Eta
Brusel
elebidunean lan
egiten duen jende
asko, «de facto»
inguruko udalerrri
flamenkoetan bizi
da (eta frantsesez
bizi askotan)»

1988: Belgikak ezagutu duen gobernu-krisirik luzeena-
ren ondokoa (147 egunez gobernurik gabe, azkenean Mar-
tensek belgikar «pentapartito» baten akordioa 1988ko
Maiatzean lortu arte). Fouringo (Voeren nederlanderaz) is-
tilua eragile, bertako José Happart frankofonoaren jokabi-
de gogorra gidari. (Honek *frantses-lurraldetasuna* eskatzen
du Voeren-entzat, gaur bertako jenderia frankofono bihur-
tua dela argudiatuz).

Hiru aldaketa nagusioz gain, beste urrats *sinboliko*, bai-
na garrantzitsu bat, gertatu da azkeneko urteotan:
1984eko Martxoan, Flandriako Batzarreak «Flandriako Hi-
riburu» aldarrikatu zuen Brusel hiria; eta frantximentek
(«franskillun»ek nederlanderaz) atxiki zitzaizketen azkeneko
esperantzak (alegia, Brusel erabat frantsestutik halako ba-
tez gesalduko ote zenez) desagertu egin ziren.

Baina flandestarrak kezkatutik bizi dira honi buruz: 19
udalerrriotako 665 zinegotzien artean, 69 besterik ez dira
flandestarrak (% 10, alegia). Nahiz eskoletan azkeneko ur-
te hauetan, Deprezek frogatu duenez, nederlanderazko
irakaskuntzak, lehenengo aldiz aspaldidanik, gora egin
duen.

Voeren-en kasua

Jadanik hau luzeegia delakoan, beste okasio baterako
utzi beharko dugu Voeren-en kasua.

Brassines-en hitzez esateko: «le problème de Fournon a
été omniprésent au cours de la crise» (1987-1988koaz ari
da). Baina gauza bera esan daiteke 1963ko gertaerei bu-
ruz. Voeren bihurtu da flandestarren sinboloa (lurraldetasuna
gailen); eta gaur galtzaile agertzen diren frantximent
guztien sinboloa ere bai. Honek, eta ez bestek, azaltzen du

Happart-en arrakasta harrigarria. Nork ezagutzen du Hap-part-en kide hutsa den Huub Broers, Voerengo flandestar abertzaleen buruzagi lokala? Inork ez, jakina.

Ikus dezagun mapa aurrenik:

«Administrazio
etsaiaren jukutriak
eta luzamenduak
salbu (eta ba
omen dago
honelakorik han
ere!) posible du
gutxiengoak
eskola batzuk
bederen
antolatzea»

Estatuen arteko bitxikeria horietako bat da Voeren. Zergatik, Napoleonen okupazioen ondotik, 1839an Holanda-Belgikako muga finkatzean, zergatik gelditu zen eskualdetxo hori Walonian, eta ez guztiz bidezkoa izango zen holandar Linburgoren barruan? (Zergatik ez, simetrikoki, Lille ondoko Mouscron-Comines industrialde trinkoa Walonian, eta ez Frantzian? Auskalo. Bigarren kasu honetan berehala soma daiteke arrazoi ekonomikoen eragina ...).

Hona hemen datu batzuk Soziolinguistikaren alorrean:

	F	N	N + F
1866	6,0.....	82,4.....	10,1
1880	5,1.....	70,8.....	17,5
1890	4,2.....	51,4.....	40,2
1900	6,2.....	46,8.....	38,4
1910	5,3.....	48,0.....	38,9
1920	5,6.....	36,3.....	49,5
1930	6,7.....	31,0.....	52,2
1946	15,4.....	17,8.....	56,3

«Belgikarrik
gehienek gaur,
flandestar
abertzaleen
ondotik (eta
Renard waloniar
sindikalista
famatuaren
bidetik)
Belgikaren
federalizazioa
nahi dute»

Voeren oso barruti bakartia eta etorkingabea izanik (industriarik ez bait dago), azkeneko lerroko datuak ezin dai-
tezke uler. 'Zigor'-erantzunak dira horiek; flandestarrak
«naziak» zirela-eta. (Bidenabar esateko: Voerengo dialek-
toa ez da alemana, nederlandera baizik, Elisée Legrosek
aspaldian eta zehazki erakutsi zuenez).

Botu politikoa, halere, Waloniaren aldekoa da («Retour à
Liège», eta horretan datza Happart anaiei arrakasta gaur
arte).

Bortizkeria ere agertu da Voeren-en behin eta berriz. Jo-
sé Happart hiper-frankofonoak europarlamentario maila
lortua du, sozialista partidu frankofonoaren zerrendetan
(gero P.S.ari damutu bazaio ere).

Baina honek guztiak urrunegi eramango gintuzke. Bego
horretan oraingoz.

Fourondarrak Liègekin bizi dira, eta Verviers-ekin eta Vi-
sé-kin. Eta bidezkoa litzaiekeen Maastricht hiriari (Holan-
dan hau), bizkar eman diote. Aski da Voeren bisitatzea
Flandria izan dela ulertzeko; eta hein handi batez oraindik
ere Flandria dela sinesteko.

Flandretarrak, ordea, oro har, ez daude prest berriro ere
lur-puska txiki hori galtzeko.

*Lurraldetasuna vs. pertsonatasuna; eskubide kolektiboak
vs. eskubide pertsonalak...*

Auziak badu euskaldunontzat interes ezin larriagorik.

“Txillardegí”